

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ШЕРЕМЕТЬЄВА ОЛЬГА ЮРІЇВНА

УДК 351.72: 336.74 (043.3)

**ПРАВОВІ ОСНОВИ
РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ**

Спеціальність: 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 2007

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі конституційного і адміністративного права
Інституту повітряного і космічного права Національного авіаційного університету

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Кудлай Тамара Павлівна,
директор Інституту повітряного і космічного права
Національного авіаційного університету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Орлюк Олена Павлівна,
директор Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності Академії правових наук України;

кандидат юридичних наук
Гриценко Оксана Іванівна,
головний консультант Служби забезпечення зв'язків з
Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України
Секретаріату Президента України.

Провідна установа: Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича, кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права, м. Чернівці.

Захист відбудеться 14 вересня 2007 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України за
адресою: 04053, м. Київ-53, пров. Несторівський, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту законодавства Верховної
Ради України за адресою: 04053, м. Київ-53, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розісланий 27 липня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

О.М. Биков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вхідження України до міжнародного валютного ринку, поставлені керівництвом країною стратегічні завдання щодо стабілізації і конвертації національної валюти, забезпечення стабільності торговельного балансу, економічної безпеки країни та добробуту населення підвищують значущість створення національної системи правового регулювання валютних ризиків, адекватної потребам національної і світової економіки.

У вітчизняній та іноземній науці значний внесок у теорію валютного ризику був зроблений здебільшого представниками не юридичної, а економічної науки. Дослідженню соціологічних нарисів глобальних ризиків сучасного світу присвячено деякі праці Л.В. Сохань та І.П. Соханя. Щодо юридичної науки, то на сьогодні в Україні немає монографічних досліджень, присвячених цьому правовому інституту.

Разом з тим, потрібно відзначити роль та значення для проваджуваного нами дослідження теоретичної й методологічної бази, створеної працями багатьох учених. Насамперед, це стосується досліджень валютних відносин, валютних систем, валютних ринків та валютних операцій, що провадили вітчизняні й іноземні вчені: І.П. Айзенберг, С.Я. Боринець, М.К. Бункіна, А.С. Гальчинський, А.Ф. Золотов, С. Лізелотт, М. Пейбро та ін. Проблеми правового регулювання валютних відносин, валютних операцій, валютного контролю, формування валютних систем, національного валютного законодавства, деякі проблеми правового регулювання валютних ризиків на міждержавному та внутрішньодержавному рівні розглядалися у працях учених-правознавців: Є.О. Алісова, А.Б. Альтшулера, Л.К. Воронової, Б.Ю. Дорофєєва, В. Ебке, А.В. Ємеліна, П. Жюйара, Ж.В. Завальної, І.В. Заверухи, М.М. Зємцова, Є.В. Карманова, Д. Карро, О.А. Костюченка, Л.М. Кравченко, В.В. Кравчука, М.П. Кучерявенка, О.П. Орлюк, П.С. Пацурківського, С.М. Половка, В.О. Пушина, М.В. Сапожнікова, Г.А. Тосуняна, О.О. Шапошнікова, В.М. Шумілова та ін. Сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації висвітлюють лише окремі, хоча й фундаментальні аспекти регулювання валютних правовідносин та окремі питання практики управління валютними ризиками. Однак, незважаючи на значну руйнівну силу валютного ризику не тільки як економічного, соціального, але й правового явища, ця його сторона, а також проблеми правової природи валютних ризиків, характер та зміст взаємозв'язку валютних ризиків з валютними правовідносинами, роль валютних ризиків у еволюції валютних систем з притаманними їм валютними протиріччями, класифікація валютних ризиків, правове регулювання та формування системи правового забезпечення захисту від валютних ризиків у спеціальній юридичній літературі майже не досліджуються. Такий стан в умовах прогресуючого росту ризикових ситуацій утруднює процес формування і міжнародного, і національного правового поля, яке б забезпечувало ефективне правове регулювання валютних ризиків, а також формування адекватного сучасним реаліям правового механізму регулювання і управління валютними ризиками. Отже, актуальність

дисертаційного дослідження визначається нагальною потребою розроблення правової теорії регулювання валютних ризиків та формування на цій теоретичній і методологічній основі науково обґрунтованого правового механізму регулювання і управління валютними ризиками з метою запобігання настанню валютно-кризових ситуацій в Україні, що загрожують економічному зростанню та погіршують рівень добробуту населення. Невизначеність у теорії валютного та фінансового права, у національних нормативно-правових актах категоріального апарату правового інституту валютного регулювання утруднює процес вдосконалення валютного законодавства, особливо тих правових норм, що спрямовані прямо чи опосередковано на регулювання валютних ризиків. Виходячи з наведених положень автором і була обрана тема дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи обрана автором в ініціативному порядку з урахуванням високого рівня її актуальності та недостатнього рівня наукового дослідження. Дисертація є складовою частиною програми науково-дослідних робіт Інституту повітряного і космічного права Національного авіаційного університету за темою “Гармонізація національного права і права Європейського Союзу”, в окремих аспектах вона пов'язана з темою “Визначення впливу розширення Європейського Союзу на Україну: фінансовий аспект” (державний реєстраційний номер 0104U004951).

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження* є комплексне наукове та практичне розв'язання невирішених у юридичній науці проблем правового регулювання валютних ризиків, їх правової природи, об'єктивних закономірностей виникнення валютних ризиків як певного правового явища, розроблення концептуального підходу до формування моделі правового механізму регулювання і управління валютними ризиками.

Для досягнення цієї мети автором були поставлені такі *завдання*:

- вивчити стан дослідження проблеми валютного ризику в сучасній науці та уточнити сутність валютного ризику як багатогранного явища;

- обґрунтувати взаємозв'язок між валютними ризиками та валютними правовідносинами як об'єктивно існуючу закономірність. З метою реалізації поставленого завдання уточнити поняття “валютні правовідносини” з урахуванням різних наукових концепцій розуміння цієї дефініції, місце і роль валютних правовідносин у системі грошових відносин, проаналізувати взаємозв'язок валютних ризиків зі структурними елементами валютних правовідносин;

- розкрити й обґрунтувати залежність еволюції валютних систем від стану і ступеня розвитку валютно-ризикових ситуацій. З цією метою проаналізувати нормативно-правову базу і визначити етапи становлення валютної системи України, провести аналіз концептуальних підходів щодо змісту, видів валютних систем та

валютної системи України, а також довести необхідність розмежування валютної та фінансової систем;

- сформулювати поняття валютного ризику як правової категорії, виявити його сутність та відмежувати основну причину формування й виникнення валютного ризику від форм його прояву та від головних чинників, які можуть вплинути на характер розвитку форми прояву валютного ризику;

- проаналізувати існуючі в науці підходи до класифікації валютних ризиків, розробити пропозиції щодо вдосконалення критеріїв класифікації;

- сформулювати та розмежувати поняття “правове регулювання валютних ризиків” і “управління валютними ризиками”, проаналізувати правові основи їх взаємозв’язку, визначити спільні риси та критерії розмежування, розкрити роль і напрями вдосконалення валютного права України як правової основи регулювання валютних ризиків;

- розробити концептуальний підхід до формування моделі правового механізму регулювання і управління валютними ризиками, сформулювати його поняття, дослідити наукові, правові засади формування, зміст та функції, визначити структуру;

- дослідити правове забезпечення виконання політичних рішень щодо регулювання та управління валютними ризиками, що приймаються на міждержавному, державному (національному) рівнях, розкрити особливості правових основ хеджування валютних ризиків у авіатранспортній галузі, виробити конкретні висновки, внести пропозиції та рекомендації щодо напрямів вдосконалення.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері регулювання валютної діяльності.

Предметом дослідження є міжнародні та національні нормативно-правові акти з питань регулювання валютних ризиків, наукові джерела та існуюча практика з регулювання валютних ризиків.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети, були обрані основні загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Історико-правовий та діалектичний методи пізнання у поєднанні із системно-структурним підходом дозволили розкрити сутність і закономірності виникнення валютних ризиків як форми прояву загострення боротьби протилежних сторін валютних правовідносин та засобу стихійного вирішення комплексу протиріч, притаманних валютним правовідносинам і валютним системам. Соціологічний метод дає змогу розкрити умови, які сприяють розкриттю поняття валютного ризику, що має не тільки правову, але і соціальну складову. За допомогою логіко-семантичного методу було поглиблено понятійний апарат такими дефініціями, як “валютний ризик” (як правова категорія), “правове регулювання валютних ризиків”, “управління валютними ризиками”, “правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками”.

Функціональний метод використовувався для виявлення зв'язків між елементами валютних систем, валютними протиріччями, а також між складовими правового механізму регулювання і управління валютними ризиками. Застосовуючи логіко-юридичний, порівняльно-правовий методи, автор розмежувала правове регулювання та управління валютними ризиками, спираючись на аналіз загальних підходів науковців щодо управління та регулювання загалом. Метод звернення до інших наук застосовувався з метою використання їх досягнень для аналізу різних правових явищ, що виникають у валютній сфері і пов'язані з валютними ризиками. Для вирішення завдання дослідження правових засад формування правового механізму регулювання і управління валютними ризиками, аналізу його виникнення й процесів розвитку та вирішення інших завдань були обрані також історично-правовий, діалектичний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий методи дослідження, що дозволило за допомогою методу моделювання дослідити й удосконалити складові правового механізму регулювання і управління валютними ризиками. Методи комплексного й порівняльно-правового аналізу і синтезу, узагальнень і зіставлень дозволили оцінити передумови регулювання валютних ризиків в Україні та інших країнах з позицій правового механізму регулювання і управління валютними ризиками в цілому та особливостей становлення окремих його складових.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим на теренах незалежної України комплексним дослідженням правових основ регулювання валютних ризиків, присвяченим проблемам аналізу поняття, видів валютних ризиків, регулювання і управління валютними ризиками, правового механізму регулювання і управління валютними ризиками.

Найбільш вагомі наукові результати, що характеризують новизну дисертаційного дослідження, полягають у такому:

удосконалено теорію валютного ризику шляхом комплексного підходу до з'ясування поняття та сутності валютного ризику як багатогранного явища. На цій основі узагальнено розроблене в економічній науці поняття валютного ризику як економічного явища і сформульовано авторську концепцію щодо визначення внутрішньої глибинної причини виникнення валютних ризиків, їх сутності як форми прояву загострення та стихійного вирішення протиріч у валютних правовідносинах та валютних системах. Останнє і являє собою глибинну сутність валютного ризику як економічного, соціального, і як правового явища, зовнішнім проявом якої можуть бути коливання валютних курсів та можливість виникнення грошових втрат або прибутків реальних учасників валютних відносин;

запропоновано авторське визначення поняття “валютні правовідносини”, набуло подальшого розвитку дослідження їх місця і ролі у системі грошових відносин та доведено необхідність відокремлення й розмежування валютних відносин від фінансових як предмета валютного, а не фінансового права. Обґрунтовано

взаємозв'язок валютних ризиків з валютними правовідносинами та їх структурними елементами як об'єктивно існуючу закономірність, виявлено, що виникнення валютних ризиків невід'ємно пов'язано з проявом змісту та властивостей структурних елементів саме валютних, а не фінансових правовідносин;

доведено необхідність розмежування національної фінансової та національної валютної системи, як державно-правової форми організації валютних відносин, що входить до складу світової валютної системи, на основі характерних правових ознак, котрі набули подальшого розвитку в цій дисертаційній роботі. Вперше визначено та проаналізовано етапи становлення національної валютної системи у взаємозв'язку з формуванням валютних протиріч та ризиків в умовах переходу України до ринкової економіки та включенням в світову валютну систему;

визначено, що світова валютна система, яка сформувалася на початку третього тисячоліття - це складна сукупність міждержавних, національних та приватної валютних систем, що інтегруються в неї. Зроблено висновок, що можливість виникнення та масштаби прояву валютного ризику значною мірою визначаються існуючими валютними системами, їх еволюцією;

уперше сформульовано поняття *валютного ризику* як правової категорії. На підставі аналізу системи валютних протиріч виявлено основне валютне протиріччя, яке найбільш повно розкриває сутність валютного ризику як правової категорії і є основою формування системи валютних протиріч, притаманних валютним правовідносинам та валютним системам і основою причиною виникнення валютних ризиків. Обґрунтовано, що це протиріччя між номінальною вартістю валюти, закріпленою на національному грошовому знаку волею та в інтересах держави-емітента на підставі прийнятих нею політичних рішень і правових актів щодо валютної політики й валютного регулювання та реальною вартістю, яка склалася на світових валютних і товарних ринках;

набула подальшого розвитку класифікація валютних ризиків на основі першої за значенням ознаки, якою є рівень їх можливого виникнення. Згідно з цією ознакою валютні ризики вперше поділяються на дві великі групи: валютні ризики світогосподарського (міждержавного) рівня й валютні ризики національного (внутрішньодержавного) рівня;

удосконалено поняття валютного регулювання як регулювання у вузькому та широкому значеннях та на цій підставі вперше сформульовано поняття *правового регулювання валютних ризиків* як найважливішої складової валютного регулювання (у широкому та вузькому значеннях);

уперше сформульовано поняття *управління валютними ризиками* у широкому та вузькому значеннях. Визначено спільні риси і розроблено критерії розмежування управління та регулювання валютних ризиків;

запропоновано внести до Модельного закону “Про валютне регулювання та валютний контроль”, прийнятого Міжпарламентською Асамблеєю країн-учасниць

СНД 26 березня 2002 р. і до валютного законодавства України відповідні зміни та доповнення щодо регулювання і управління валютними ризиками;

удосконалено теорію валютного права як правової основи регулювання валютних ризиків шляхом удосконалення підходів до таких базових категорій, як об'єкт та предмет валютного права. Запропоновано вдосконалення валютного законодавства шляхом його систематизації та подальшої кодифікації. З цією метою розроблено та запропоновано проект структури Валютного кодексу України. При цьому автор підтримує думку деяких науковців щодо необхідності прийняття Закону про валютне регулювання та валютний контроль, але розглядає це як перший етап у процесі вдосконалення валютного законодавства України;

уперше сформульовано поняття *правового механізму регулювання і управління валютними ризиками*, визначено його зміст, функції, структуру, а також набуло подальшого розвитку дослідження механізму правового регулювання валютних відносин;

набуло подальшого розвитку дослідження юридичних засобів та інструментів правового забезпечення регулювання валютних ризиків на основі висновку, що провідним елементом у структурі правового механізму регулювання і управління валютними ризиками є юридичні засоби правового забезпечення виконання політичних рішень, що приймаються на міждержавному і національному рівнях з метою вирішення валютних протиріч, регулювання і управління валютними ризиками, а також сформульовано правові основи вдосконалення розробки та реалізації валютної політики в Україні;

на підставі вперше проведеного аналізу особливостей правових основ хеджування валютних ризиків на галузевому рівні (в авіатранспортній галузі) зроблено висновок про необхідність вдосконалення системи правового забезпечення хеджування валютних ризиків з урахуванням особливостей формування валютних ризиків на галузевому рівні та на рівні національної і світової економіки.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретичне й практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування у науковій, правотворчій та навчальній діяльності, зокрема, сформульовані в роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути використані у процесі науково-дослідної діяльності - в подальших теоретичних дослідженнях у галузі фінансового, валютного права, а також в ході здійснення науковцями подальшого науково-дослідницького пошуку щодо розв'язання проблем правового регулювання валютних ризиків. У правотворчій сфері - як теоретична основа розроблення законодавства України щодо правового регулювання валютних відносин та валютних ризиків, зокрема в процесі розроблення й прийняття Закону України "Про валютне регулювання і валютний контроль", Валютного кодексу України та інших нормативно-правових актів. Дисертаційні положення можуть бути використані під час підготовки відповідних розділів підручників, посібників з фінансового,

валютного та міжнародного економічного права, а також у навчальному процесі при підготовці лекцій з курсу “Фінансове право”, “Міжнародне економічне право”, а також спецкурсів з валютного права, міжнародного валютного та міжнародного фінансового права на юридичних та інших факультетах вищих навчальних закладів. Деякі результати досліджень використано у методичних рекомендаціях для студентів денної та заочної форми навчання з курсу “Міжнародне економічне право”, виданих Національним авіаційним університетом м. Києва (тема 10 “Міжнародне валютне право”).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, першим в Україні спеціальним дослідженням валютного ризику як правової категорії, а також системи правового регулювання валютних ризиків, серцевину якої, з погляду автора роботи, становить правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції ґрунтуються на особистих дослідженнях, аналізі та критичному осмисленні наукових і нормативно-правових джерел, узагальненні практики застосування національних та міжнародних нормативно-правових актів щодо регулювання валютних ризиків. Матеріали дисертації розширюють та доповнюють наукові розробки в галузі фінансового та валютного права, валютних правовідносин. Наукові результати, викладені у цій роботі, отримані автором особисто, публікації, в яких викладено результати дослідження, підготовлені здобувачем особисто, без участі співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, принципові ідеї і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного і адміністративного права, на наукових нарадах Інституту повітряного і космічного права Національного авіаційного університету за розділами і в цілому. Автор протягом двох років проводила лекційні, семінарські заняття зі студентами п'ятого курсу денної та заочної форми навчання з курсу “Міжнародне економічне право”. Брала активну участь у п'яти науково-практичних конференціях, на яких були оприлюднені основні положення дисертаційного дослідження: міжнародній науково-технічній конференції Авіа – 2003 “Повітряне і космічне право” (м. Київ, 23-25 квітня 2003 р.); науково-практичній конференції “Проблеми кодифікації законодавства України” (м. Київ, 14 травня 2003 р.); Всесвітньому конгресі “Авіація ХХІ століття” (м. Київ, 14-16 вересня 2003 р.); міжнародній науково-технічній конференції Авіа – 2004 “Правові засади державотворення України” (м. Київ, 26-28 квітня 2004 р.); міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання реформування правової системи України” (м. Луцьк, 2-3 червня 2006 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано вісім статей у наукових фахових виданнях: у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертації. Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг дисертації складає 263 сторінки, із них 4 рисунки, 1 таблиця, 29 сторінок займає список використаних джерел, що включає 292 найменування, 5 додатків, що займають 23 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір та актуальність теми дослідження, ступінь її наукового розроблення, визначаються об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої у роботі мети, доводиться наукова новизна одержаних результатів, формулюються основні методологічні та науково-теоретичні основи дослідження, висвітлюється теоретичне та практичне значення роботи, одержаних результатів та положень, наводяться відомості про апробацію результатів дисертації, про наявність публікацій за темою дисертації, про структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ *“Валютні ризики як об'єкти правового регулювання”* складається з двох підрозділів та чотирьох пунктів. У цьому розділі автор проаналізувала вітчизняні та іноземні наукові публікації з теорії валютного ризику і відзначила, що у вітчизняній науці значний внесок у теорію валютного ризику був зроблений здебільшого представниками не юридичної, а економічної науки. Однак, по-перше, економічний зміст відображає лише один бік валютного ризику. Як і будь-яке багатогранне явище, валютний ризик містить в собі також політичні, правові та соціальні ознаки, що відображають його сутність. Незважаючи на це та на об'єктивно сформовану в сучасних умовах потребу в системному підході до дослідження валютних ризиків і вирішення проблем їх правового регулювання, правова природа валютного ризику у взаємозв'язку з його політичним, економічним, соціальним аспектами у правовій теорії майже не досліджувалась. По-друге, потребує уточнення поняття валютного ризику і як економічного явища. На наш погляд, валютний ризик є формою прояву загострення і стихійного вирішення протиріч у валютних відносинах та валютних системах. Останнє і є глибинною сутністю валютного ризику як економічного, соціального і як правового явища, зовнішній прояв якої являє собою коливання валютних курсів і можливі грошові втрати або прибутки реальних учасників валютних відносин та інших утримувачів валюти. На підставі проведеного аналізу різних концептуальних підходів правників до визначення поняття, змісту та ознак валютних правовідносин, уточнено їх визначення і обґрунтовано потребу у розмежуванні валютних та фінансових правовідносин, у відокремленні валютних правовідносин від фінансових як самостійної правової категорії. Це дозволило розкрити і обґрунтувати взаємозв'язок між виникненням валютних ризиків та властивостями структурних елементів валютних правовідносин як об'єктивно існуючу закономірність.

З метою обґрунтування залежності еволюції валютних систем від стану розвитку валютних ризиків (валютно-ризикової ситуації) проведено дослідження етапів становлення валютної системи України з урахуванням особливостей формування національного валютного законодавства. Крім цього, визначено характерні правові ознаки, цілі та функції національної валютної системи, її зміст та обґрунтовано потребу у відмежуванні національної валютної системи від національної фінансової системи. Оскільки національна валютна система є структурним елементом світової валютної системи, проведено дослідження складових світової валютної системи і притаманних їм особливостей правового регулювання валютних ризиків. При цьому визначено основну причину нестійкості сучасної світової валютної системи, що зумовлена загостренням протиріччя між процесом формування національної вартості, її закріпленням на національній грошовій одиниці волею та у інтересах держави-емітента і складним процесом формування вартості міжнародних валютних резервів та міжнародної ліквідності.

Проведене дослідження дозволило сформулювати поняття валютного ризику як правової категорії, під яким, на нашу думку, слід розуміти ситуативну характеристику стану валютних правовідносин і валютних систем внаслідок загострення та стихійного вирішення притаманних їм валютних протиріч, що відображає можливість настання несприятливих наслідків - грошових втрат суб'єктів валютних правовідносин, власників і інших утримувачів валюти в результаті коливань валютних курсів на національному та світовому рівнях. На підставі аналізу системи валютних протиріч виявлено основне валютне протиріччя, яке найповніше розкриває сутність валютного ризику як правової категорії і є основною причиною його виникнення.

Удосконалено класифікаційну градацію валютних ризиків, яка залежить не тільки від економічної, але й від правової природи валютних ризиків та механізму їх виникнення, а, отже, і їх зв'язку з валютними правовідносинами, валютними системами та валютними протиріччями, що розкривають їх глибинну сутність. Першою класифікаційною ознакою виділення видів валютних ризиків, на думку автора, є рівень їх можливого виникнення. Згідно з цією ознакою валютні ризики ми поділяємо на дві великі групи: валютні ризики світогосподарського (міждержавного) рівня й валютні ризики національного (внутрішньодержавного) рівня. Крім цього, досліджено фактори, що впливають на взаємодію валютних ризиків різних політико-економічних рівнів. Класифікація валютних ризиків залежно передусім від політико-економічного рівня їх виникнення, характеру протиріч валютних правовідносин та валютних систем, що вирішуються через формування валютних ризиків з урахуванням пропозицій, внесених науковцями інших напрямів науки, більш повно розкриває правову й економічну природу валютних ризиків.

Закінчується перший розділ короткими висновками, які підсумовують викладене в підрозділах.

Другий розділ “Правове регулювання валютних ризиків та напрями його вдосконалення” складається з п’яти підрозділів і висновків.

У цьому розділі автор дійшла висновку, що поняття і зміст валютного регулювання є предметом дискусії, у процесі якої сформовано декілька підходів щодо визначення поняття “валютне регулювання”, але при цьому не визначено спільні риси та критерії розмежування поняття й змісту валютного регулювання і валютного управління. Водночас валютне законодавство України оперує поняттям “валютне регулювання” ще з 1993 р., хоча його зміст усе ще невизначено в нормативно-правових актах. Автор, як і деякі українські правники, вважає, що одна з найсуттєвіших прогалин у валютному законодавстві України - це відсутність закону про валютне регулювання та валютний контроль, а також незавершеність процесу систематизації та кодифікації валютного законодавства. На підставі проведеного порівняльного аналізу національного валютного законодавства, Модельного закону “Про валютне регулювання та валютний контроль” від 26 березня 2002 р., нормативно-правових актів про валютне регулювання інших держав, ми дійшли висновку, що в цих нормативно-правових документах відсутнє визначення понять: “валютні правовідносини”, “валютний ризик”, “регулювання валютних ризиків”, “управління валютними ризиками”, система правових засобів та правових інструментів регулювання і управління валютними ризиками. В зв’язку з цим зроблено пропозиції про внесення конкретних доповнень до змісту цих нормативно-правових документів.

Уточнено зміст поняття “валютне регулювання” та запропоновано виокремити поняття валютне регулювання у широкому та вузькому значеннях як тісно взаємопов’язані правові форми впливу держав та міждержавних об’єднань на глибоко інтегровані в сучасних умовах міжнародну та національну валютні сфери. Зроблено висновок, що валютне регулювання у широкому значенні виступає стосовно валютного регулювання у вузькому значенні як зовнішнє середовище.

Сформульовано поняття правового регулювання валютних ризиків як найважливішої складової валютного регулювання (у вузькому та широкому значеннях). Під правовим регулюванням валютних ризиків (у вузькому значенні) слід розуміти діяльність держави, уповноважених нею органів, об’єднань держав, спрямовану на правову регламентацію валютного правопорядку та способів вирішення протиріч, притаманних валютним правовідносинам і національній валютній системі з метою захисту від валютних ризиків, попередження або мінімізації матеріальних втрат держави та інших суб’єктів валютних правовідносин, які можуть виникнути внаслідок прояву дії валютних ризиків. Правове регулювання у вузькому значенні поширюється на валютну сферу в межах території окремої держави. Під правовим регулюванням валютних ризиків (у широкому значенні) слід розуміти діяльність міжнародних валютних організацій, об’єднань держав, держав, уповноважених державних органів, спрямовану на правову регламентацію світового

валютного правопорядку та способів вирішення протиріч, притаманних валютним правовідносинам і валютним системам з метою захисту держав від валютних ризиків, можливості їх переростання у валютні кризи та забезпечення добробуту населення. Ефективне функціонування та взаємодія систем регулювання валютних ризиків (у широкому та вузькому значенні) можливе лише за умови проведення країнами погодженої валютної політики і наявності для її реалізації адекватного правового забезпечення.

У результаті дослідження управління валютними ризиками як правової категорії зазначено, що у наукових джерелах розглядаються лише деякі аспекти державного управління валютними ризиками. Спираючись на проведений аналіз наукових підходів щодо цієї проблеми, міжнародних документів, автором сформульовано поняття управління валютними ризиками як правової категорії, яке слід розглядати у широкому значенні як діяльність всіх учасників валютної сфери (держав, державних органів, союзів держав, міжнародних організацій, юридичних та фізичних осіб), яка спрямована на проведення на рівні окремих держав та на міждержавному рівні всебічного аналізу валютних протиріч, оцінювання можливих наслідків їх загострення та вибір і використання правових способів, інструментів та методів вирішення валютних протиріч з метою запобігання негативним наслідкам валютних ризиків та захисту від переростання валютних ризиків у валютні кризи.

Обґрунтовано, що управління валютними ризиками на внутрішньодержавному рівні, тобто в межах території окремої країни слід розглядати як управління валютними ризиками у вузькому значенні.

Спираючись на проведені дослідження змісту та функцій регулювання і управління валютними ризиками як правових категорій автор дійшла висновку, що управління і регулювання валютних ризиків слід розглядати як дві різні, але взаємообумовлені правові форми реалізації процесу впливу держави та міждержавних об'єднань на валютні правовідносини та їх суб'єктів з метою запобігання виникненню валютних ризиків, забезпечення стабільності курсів валют, попередження настання валютних криз, забезпечення стабільних умов функціонування існуючих валютних систем. Досліджено спільні риси регулювання та управління валютними ризиками і зазначено, що вони мають також й істотні розбіжності. Автор на підставі аналізу поглядів науковців, валютного законодавства, сформованої практики органів державної влади визначила критерії, за допомогою яких розмежовано регулювання та управління валютними ризиками. На нашу думку, розмежування правового регулювання валютних ризиків та управління валютними ризиками науково необхідне для аналізу правових форм єдиного процесу впливу держави та міждержавних об'єднань на валютну сферу. В цьому значенні, безумовно, воно не може використовуватися в тексті нормативно-правових документів. Однак, потребу в розмежуванні цих правових категорій слід мати на увазі під час формулювання визначення в національних і міжнародних нормативно-правових

документах завдань, обсягів компетенції, повноважень, основних функцій, способів і засобів, що використовують у своїй діяльності державні й міждержавні інститути, а також для здійснення контролю за їх діяльністю.

На підставі дослідження різних концептуальних підходів щодо розуміння валютного права як галузі науки та галузі системи права України, запропоновано напрями вдосконалення валютного права як галузі науки, галузі системи права, галузі системи законодавства. Обґрунтовано потребу в прийнятті Закону України “Про валютне регулювання та валютний контроль” як перший крок, який створить необхідні правові передумови подальшого вдосконалення валютного законодавства, тобто його кодифікації. У зв’язку з цим для наукового обговорення запропоновано структуру майбутнього Валютного кодексу України, який, на нашу думку, повинен складатися з двох частин: Загальної і Особливої. Загальна частина може включати такі розділи: 1. Загальні положення, 2. Поняття і види валютних відносин, 3. Об’єкт валютного регулювання, 4. Учасники відносин у валютній сфері, 5. Валютні цінності як об’єкти валютних відносин, 6. Основи валютного правопорядку, 7. Основні форми і напрями участі держави та її органів у валютній сфері, 8. Валютна діяльність і принципи валютної діяльності, 9. Валютні ризики і їх види, 10. Порядок формування валютних резервів та страхових фондів. Особлива частина може включати розділи: 1. Правове регулювання операцій з валютними цінностями, 2. Правове регулювання та управління валютними ризиками, 3. Повноваження державних органів, роль банків та інших фінансових установ у сфері валютного регулювання, управління і контролю, 4. Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Закінчується другий розділ короткими висновками, які підсумовують викладене в підрозділах.

Третій розділ “Правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками” складається з п’яти підрозділів і висновків.

У цьому розділі на підставі вдосконалення теоретичних положень про регулювання і управління валютними ризиками, що були розроблені представниками вітчизняної та зарубіжної наукової думки і узагальнення практики правотворчої діяльності держав й міжнародних організацій з регулювання та управління валютними ризиками, сформульовано поняття правового механізму регулювання і управління валютними ризиками як сукупності взятих у своїй органічній єдності та взаємозв’язку інституційно-правових і організаційно-правових форм, способів і засобів правового забезпечення реалізації політичних рішень, що приймаються світовим співтовариством, регіональними угрупованнями держав та окремими державами на міжнародному та національному рівнях і сукупність правових та організаційно-правових форм, правових способів, засобів й правових інструментів, за допомогою яких світове співтовариство, держави та інші суб’єкти валютних правовідносин розв’язують проблему вирішення валютних протиріч з метою попередження виникнення валютних ризиків, мінімізації збитків від валютних

ризиків, відвернення можливості розвинення небезпечних ризикових ситуацій у валютні потрясіння.

Виявлено ряд відмінностей між правовим механізмом регулювання і управління валютними ризиками та механізмом правового регулювання валютних відносин. При цьому зазначено, що для правового механізму регулювання і управління валютними ризиками, на відміну від механізму правового регулювання валютних відносин, характерною ознакою функціонально-цільової спрямованості його дії є практичне вирішення валютних протиріч, притаманних валютним правовідносинам, використання правових засобів та правових інструментів для мінімізації збитків від валютних ризиків, відвернення можливості розвитку небезпечних ризикових ситуацій у валютні кризи, для яких, як правило, немає державно-територіальних кордонів.

Розроблено структуру правового механізму регулювання і управління валютними ризиками, який, на нашу думку, є цілісною, багаторівневою правовою системою, що активно впливає на стан валютних протиріч, на внутрішньодержавні і міжнародні валютні відносини, учасників валютних ринків за допомогою правових способів та інструментів захисту від валютних ризиків. Цей механізм, будучи тісно взаємопов'язаним з валютними системами, слугує вирішенню як тактичних завдань регулювання та управління валютними ризиками на національному і міжнародному рівнях, так і реалізації стратегічних цілей світової валютної системи, тобто вирішенню завдань запобігання валютним кризам та надання державам допомоги для їх подолання. Уточнено, що основною ланкою правового механізму регулювання і управління валютними ризиками є міждержавна й державна регламентація валютної сфери, що підсилює значущість правового забезпечення виконання політичних рішень, що приймаються на міждержавному, національному, галузевому рівнях щодо вирішення валютних протиріч, регулювання та управління валютними ризиками.

Ураховуючи конкретні історичні умови, досліджено юридичні засоби правового забезпечення виконання політичних рішень щодо регулювання та управління валютними ризиками, що приймаються на міждержавному рівні. Це дозволило зробити висновок: політика використання як інструмента захисту від валютних ризиків будь-якої національної валюти як паперово-грошової одиниці або навіть сукупності паперових валют національного походження фактично вичерпала свої можливості. В інтересах захисту від валютних ризиків поряд із зміною валютної політики потрібен перехід до комплексу правових засобів, що активно впливають не тільки на об'єкт валютних правовідносин, але й на всіх суб'єктів, що здійснюють валютні операції, їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Проаналізовано практику правового забезпечення виконання політичних рішень щодо регулювання та управління валютними ризиками на прикладі декількох держав, зокрема й України. На підставі цього аналізу зроблено висновок, що важливим стратегічним напрямом валютної політики України має бути розроблення

антикризових заходів і створення достатніх страхових валютних резервів, потрібних для попередження валютно-кризових ситуацій та усунення негативних наслідків валютних ризиків. Для цього запропоновано створити державний спеціалізований фонд страхових резервів або державний спеціалізований фонд страхування валютних ризиків і визначити його правовий статус. Цей фонд можна формувати за рахунок обов'язкових відрахувань у держбюджет визначеного державою відсотка від прибутку (доходу) підприємств та добровільних внесків юридичних і фізичних осіб. Разом зі створенням державного фонду потрібно передбачити створення відповідних галузевих фондів. Джерелами їх формування можуть бути добровільні внески підприємств, організацій, комерційних банків, страхових компаній, інших організацій цієї галузі. Створення такої системи фондів сформує, з точки зору автора, реальну політико-правову та матеріальну основу стабільності проваджуваного державою курсу, спрямованого на стабілізацію національної валюти та надання їй правового статусу конвертованої валюти.

При дослідженні особливостей правових основ хеджування валютних ризиків та їх вдосконалення на галузевому рівні висвітлено загальні особливості правових основ хеджування валютних ризиків на галузевому рівні, які автор розглядає на прикладі авіатранспортної галузі. Аналіз нормативно-правового матеріалу, емпіричних даних про реальний стан, який склався у цивільній авіації України, процес її інтеграції в міжнародну систему цивільної авіації з метою залучення додаткових обсягів міжнародних перевезень та валютних надходжень свідчить про виникнення валютних ризиків для авіапідприємств, що функціонують на ринку авіатранспортних послуг ніби у двох особах – як перевізник і як суб'єкт комерційних (в тому числі й валютних) та інших правовідносин. Нові умови діяльності авіатранспорту потребують внесення суттєвих змін у законодавство України, яке регулює діяльність у сфері авіатранспортних послуг. В зв'язку з цим запропоновано створення Ради при Міністерстві транспорту та зв'язку України за участю фінансових інститутів та фінансових аналітиків, правознавців сумісно з фахівцями департаментів авіакомпаній з управління ризиками (в тому числі й валютними) та фахівцями страхових компаній, що займаються авіаційним страхуванням. Вироблені при цьому науково-практичні рекомендації щодо управління валютними ризиками, їх страхування та самострахування можуть стати основою прийняття нормативно-правових актів на локальному та галузевому рівнях.

Закінчується третій розділ висновками, які підсумовують викладене в підрозділах.

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – правових основ регулювання валютних ризиків в умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки. Особливістю дисертаційного дослідження є комплексність розроблення цієї проблеми, аналіз взаємозв'язку

регулювання та управління валютними ризиками як двох правових форм впливу держави на валютну сферу. При цьому у процесі дисертаційного дослідження, автор керувалася насамперед практичною і теоретичною значущістю проблеми правового регулювання валютних ризиків для розроблення теорії валютного права, вдосконалення теорії фінансового права, вдосконалення валютного законодавства України, зосереджуючись на тих питаннях, які найменше розроблені юристами-фінансистами або які викликають найбільше дебатів останнім часом.

У процесі дисертаційного дослідження автор отримала такі наукові результати:

1. Досліджено сучасний стан правової та економічної теорії валютного ризику і вдосконалено теорію валютного ризику, яка була розроблена здебільшого представниками не юридичної, а економічної думки, шляхом розроблення концепції валютного ризику як правової категорії.

2. Уточнено сутність валютного ризику як багатогранного (економічного, соціального, правового) явища, який є формою прояву загострення і стихійного вирішення протиріч у валютних відносинах та валютних системах. Останнє і являє собою глибинну сутність валютного ризику як багатогранного явища, зовнішнім виявленням якої є коливання валютних курсів та можливість виникнення грошових втрат або прибутків у реальних учасників валютних відносин. Визначена внутрішня, глибинна причина виникнення валютних ризиків, якою, на наш погляд, є притаманні валютним правовідносинам та валютним системам протиріччя. Валютні ризики та виниклі на їх основі валютні кризи – це форма загострення і стихійного вирішення валютних протиріч.

Обґрунтоване важливе для практичного вирішення завдань регулювання і управління валютними ризиками теоретичне положення – коливання курсів валют, емітентами яких є різні країни, слід розглядати не як внутрішню, глибинну причину, а як конкретну форму прояву внутрішньої, глибинної причини виникнення та розвитку валютних ризиків – комплексу валютних протиріч, а грошові втрати суб'єктами валютних правовідносин є можливим наслідком валютного ризику, що вже настав.

3. Обґрунтовано взаємозв'язок між валютними ризиками та валютними правовідносинами і проаналізовано взаємозв'язок валютних ризиків із структурними елементами цих правовідносин. Уточнено поняття “валютні правовідносини”. При цьому проаналізовано методологічні підходи правників до трактування правової природи валютних відносин, їх місця і ролі у системі грошових відносин. На підставі проведеного аналізу ми підтримуємо погляди тих науковців, які розглядають валютні правовідносини як юридичну форму вираження і закріплення не фінансових, а валютних відносин, що складають предмет не фінансового, а валютного права.

4. Обґрунтовано взаємозв'язок між валютними ризиками та валютними системами як державно-правовою формою організації валютних відносин і з'ясовано роль валютних ризиків у еволюції валютних систем. У процесі дослідження доведено необхідність розмежування валютної та фінансової систем, сформульовано

характерні правові ознаки національної валютної системи, що можуть бути покладені в основу такого розмежування; проаналізовано види валютних систем та визначено етапи формування валютної системи України.

Обґрунтовано, що валютна система України є складовою світової валютної системи, яка сформувалася на початку третього тисячоліття і є складною сукупністю міждержавних, національних та приватної валютних систем, що інтегруються в неї. Зроблено висновок, що можливість виникнення та масштаби прояву валютного ризику значною мірою визначаються існуючими валютними системами, їх еволюцією як форм організації валютних правовідносин, що є інтегруючою складовою цих систем.

5. Уперше в юридичній науці сформульовано поняття валютного ризику як правової категорії.

Виявлено серед безлічі конкретних причин прояву валютного ризику основну, глибинну причину його виникнення – основне валютне протиріччя, притаманне валютним правовідносинам та валютним системам, що найбільш повно відповідає критеріям, покладеним в основу його визначення. На нашу думку, це протиріччя між номінальною вартістю валюти, закріпленій на національному грошовому знаку волею та в інтересах держави-емітента на основі прийнятих нею політичних й правових рішень щодо валютної політики та валютного регулювання і реальною вартістю, яка склалася на світових товарних й валютних ринках.

6. Доповнено існуючу класифікацію валютних ризиків новим видом з урахуванням правової природи валютних ризиків і їх зв'язку з валютними правовідносинами та валютними системами. Найважливішою *класифікаційною ознакою* виділення видів валютних ризиків є рівень їх можливого виникнення. Згідно з цією ознакою валютні ризики поділяються на дві великі групи: валютні ризики світогосподарського (міждержавного) рівня й валютні ризики національного (внутрішньодержавного) рівня. На кожному з відзначених політико-економічних рівнів і між рівнями відбувається взаємодія різних груп ризиків.

7. Досліджено правові засади валютного регулювання та уточнено поняття “валютне регулювання” у вузькому та у широкому значеннях. Валютне регулювання, проваджуване національними державними органами в межах території окремих країн, слід розглядати як внутрішньодержавне валютне регулювання, спрямоване на встановлення та забезпечення валютного правопорядку окремих держав. Це регулювання, на нашу думку, являє собою необхідну складову валютного регулювання у широкому значенні.

Уперше сформульовано поняття правового регулювання валютних ризиків як найважливішої складової валютного регулювання (у вузькому та широкому значеннях).

8. Уперше сформульовано поняття управління валютними ризиками у широкому значенні.

Управління валютними ризиками на локальному, галузевому і внутрішньодержавному рівнях, тобто в межах території окремої держави, на наш погляд, є різними видами управління валютними ризиками у вузькому значенні.

Сформульовано висновок, що управління і регулювання валютних ризиків слід розглядати як дві різні, але взаємозв'язані правові форми впливу держави та міждержавних об'єднань на валютні правовідносини і їх суб'єктів з метою попередження виникнення валютних ризиків, захисту інтересів постраждалих сторін у випадку їх настання, забезпечення стабільності курсів валют, попередження настання валютних криз, а також забезпечення стабільних умов функціонування існуючих валютних систем.

Визначено спільні риси та розроблено й запропоновано для подальших наукових досліджень критерії розмежування правового регулювання та управління валютними ризиками.

9. Досліджено і з'ясовано роль валютного права України як правової основи регулювання валютних ризиків та запропоновано шляхи його вдосконалення. Для вдосконалення національного валютного права необхідно враховувати, що валютним правовідносинам притаманний комплекс протиріч різного соціально-економічного рівня: міждержавного і внутрішньодержавного. Також з метою подальшого вдосконалення валютного права, одним з інститутів якого має бути правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками, та валютного законодавства, запропоновано завершити процес систематизації валютного законодавства й прийняти Валютний кодекс України, структуру якого наведено для подальших наукових досліджень.

10. Уперше в юридичній науці на підставі вдосконалення теоретичних положень про регулювання валютних ризиків, що були розроблені представниками вітчизняної та зарубіжної наукової думки та узагальнення практики правотворчої діяльності держав і міжнародних організацій з регулювання валютних ризиків, сформульовано поняття правового механізму регулювання і управління валютними ризиками.

Розроблено структуру правового механізму регулювання і управління валютними ризиками та визначено його функції.

Виявлено ряд відмінностей між правовим механізмом регулювання і управління валютними ризиками та механізмом правового регулювання валютних відносин. Виходячи з цього обґрунтовано необхідність розмежування механізму правового регулювання валютних відносин від механізму регулювання і управління валютними ризиками та запропоновано для подальшого наукового аналізу критерії такого розмежування.

11. Досліджено правове забезпечення виконання політичних рішень щодо регулювання та управління валютними ризиками, прийнятих на міждержавному та державному рівнях.

12. Запропоновано, ураховуючи досвід іноземних країн, створити при Секретаріаті Президента України для розроблення національної валютної політики спеціальний державний дорадчий орган із залученням наукових працівників.

13. На прикладі авіатранспортної галузі вперше проведено аналіз особливостей правових основ хеджування валютних ризиків на галузевому рівні. Результати цього аналізу можуть бути використані для поліпшення правового забезпечення діяльності авіаційної галузі та підвищення його ефективності.

Отримано також інші наукові результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та внесено пропозиції щодо вдосконалення валютного законодавства і валютного права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. **Шереметьєва О.** Поняття валютного ризику як правова категорія // Право України. – 2003. - № 9. – С. 111-114.

2. **Шереметьєва О.** Класифікація валютних ризиків (правовий аспект) // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – Вип. 21. - С. 344-348.

3. **Шереметьєва О.** Поняття і сутність правового механізму управління валютними ризиками // Право України. – 2004. - № 4. – С. 70-73.

4. **Шереметьєва О.** Проблеми правового регулювання валютних ризиків // Адвокат. – 2004. - № 6. – С. 18-22.

5. **Шереметьєва О.** Кодифікація законодавства про валютне регулювання як правова основа управління валютними ризиками // Проблеми кодифікації законодавства України: Матеріали науково-практичної конференції /За заг. ред. чл.-кор. АПрН України В.П. Нагребельного, к. ю. н. Пархоменко Н.М. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 192-197.

6. **Шереметьєва О.** Правове регулювання валютних ризиків на авіатранспорті // Повітряне і космічне право: Матеріали V міжнародної науково-технічної конференції “Авіа-2003”. – К.: НАУ, 2003. – Т.8. - С. 8.51-8.55.

7. **Шереметьєва О.** Особливості правового регулювання хеджування валютних ризиків у авіатранспортній галузі // Правові засади державотворення України: Матеріали VI міжнародної науково-технічної конференції “Авіа-2004”. – К.: НАУ, 2004. – Т. 6. – С. 6.91-6.94.

8. **Шереметьєва О.** Валютне регулювання як необхідна передумова правового забезпечення управління валютними ризиками // Актуальні питання реформування правової системи України: Збірник наукових статей за матеріалами III міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 2006. – Т.1. – С. 237-242.

АНОТАЦІЯ

Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – м. Київ, 2007 р.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблеми правових основ регулювання валютних ризиків. В роботі сформульовано поняття валютного ризику як правової категорії; виявлено основну причину виникнення валютних ризиків, якою є валютні протиріччя; наведено новий вид класифікації валютних ризиків залежно від рівня їх можливого виникнення; розкрито взаємозв'язок валютних ризиків з валютними правовідносинами та роль валютних ризиків у еволюції валютних систем. Спираючись на теоретичні положення, вперше сформульовані поняття “правове регулювання валютних ризиків” та “управління валютними ризиками”, визначено спільні риси та розроблено критерії їх розмежування. Сформульовано поняття “правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками”, наведено його структуру та функції.

Ключові слова: валютний ризик, валютні протиріччя, валютні правовідносини, валютні системи, правове регулювання валютних ризиків, управління валютними ризиками, правовий механізм регулювання і управління валютними ризиками.

АННОТАЦИЯ

Шереметьева О.Ю. Правовые основы регулирования валютных рисков. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Институт законодательства Верховной Рады Украины, Киев, 2007.

Диссертация посвящена комплексному исследованию правовых основ регулирования валютных рисков, их правовой природы, объективных закономерностей возникновения в интересах совершенствования валютного законодательства.

Разработан концептуальный подход к исследованию валютного риска как многогранного явления, имеющего не только экономическую, социальную, но и правовую природу. Впервые в юридической литературе обосновывается, что валютный риск является формой проявления и стихийного разрешения противоречий, возникающих в валютных отношениях и в валютных системах. Последнее и представляет глубинную сущность валютного риска как экономического и правового явления. Внешним проявлением этой сущности следует рассматривать

колебания валютных курсов, следствием которых могут быть не только денежные потери, но и доходы реальных участников валютных отношений.

В диссертационном исследовании рассматривается взаимосвязь валютных рисков с валютными правоотношениями, уточняется существующее в юридической науке понятие “валютные правоотношения”, их структура, место и роль в системе денежных отношений. Опираясь на исследования, проведенные учеными-юристами, обосновывается необходимость четкого разграничения валютных и финансовых отношений как предмета валютного, а не финансового права, а также необходимость разграничения финансовой и валютной систем.

Впервые в юридической литературе сформулировано понятие валютного риска как правовой категории. Под валютным риском, с точки зрения автора, следует понимать ситуативную характеристику состояния валютных правоотношений и валютных систем вследствие обострения и стихийного разрешения присущих им валютных противоречий, которая отражает возможность наступления неблагоприятных последствий – денежных потерь субъектов валютных правоотношений, собственников и других держателей валюты в результате колебаний валютных курсов на национальном и мировом уровнях. Дополнена существующая классификация валютных рисков на основе нового критерия, которым является политико-экономический уровень их возможного возникновения.

Особое внимание уделяется правовому регулированию валютных рисков. На основе проведенного анализа нормативно-правовых актов, подходов ученых к проблеме валютного регулирования и управления, сложившейся практики по регулированию и управлению валютными рисками впервые в юридической науке сформулированы понятия: правовое регулирование валютных рисков и управление валютными рисками, разработаны критерии их разграничения.

Обосновывается роль и значение валютного права как правовой основы регулирования и управления валютными рисками, предлагаются направления его совершенствования, а также вносятся конкретные предложения по совершенствованию валютного законодательства.

Впервые в юридической литературе сформулировано понятие правового механизма регулирования и управления валютными рисками, проанализированы структура и функции, а также предложены пути совершенствования взаимодействия его структурных элементов.

Ключевые слова: валютный риск, валютные противоречия, валютные правоотношения, валютные системы, правовое регулирование валютных рисков, управление валютными рисками, правовой механизм регулирования и управления валютными рисками.

SUMMARY

Sheremeteva O. Yu. Legal basis of currency risks regulation. – Manuscript.

The dissertation for academic degree of Candidate of Jurisprudence in specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Institute of Legislation of Verhovna Rada of Ukraine, Kyiv, 2007.

The dissertation is devoted to the complex research of the problem of legal basis of currency risks regulation. The dissertation has formulated the notion of “currency risk” as a legal category; has revealed the main cause on which currency risks arise – currency contradictions; has contained a new kind of currency risks classification depending on the level of their possible rise; has revealed the correlation of currency risks with currency legal relations and the role of currency risks in the evolution of currency systems. Leaning on theoretical provisions the notions of “currency risks legal regulation” and “currency risks controlling” have been formulated for the first time, common outlines have been determined and criteria of their delimitation have been worked out. The notion of “legal mechanism of currency risks regulation and controlling” has been formulated, its structure and functions have been determined.

Key words: currency risk, currency contradictions, currency legal relations, currency systems, currency risks legal regulation, currency risks controlling, legal mechanism of currency risks regulation and controlling.